

Verdrag van Malta: baken of sta-in-de-weg?

Lydia Jongmans

In 1992 ondertekende Nederland het Verdrag van Malta (of Valletta). Dit verdrag van de Raad van Europa regelt de instandhouding en bescherming van cultuurhistorisch erfgoed dat zich in de grond bevindt, of onder water. Velen zien het als een baken, omdat het heeft geleid tot veel wettelijke bescherming van archeologische terreinen. Maar je kunt het ook beschouwen als een sta-in-de-weg, omdat het de inzet van burgers belemmert. De werkzaamheden in beschermde gebieden zijn immers voorbehouden aan professionele archeologen. Amateurs mogen slechts onder hun toezicht of in bijzondere gevallen actief zijn.

Veel wettelijke bescherming

In 2007 is het Verdrag van Malta vertaald in de Wet op de archeologische monumentenzorg, in feite een wijziging van de Monumentenwet. De centrale overheid kan volgens die wet archeologische vindplaatsen als rijksmonument aanwijzen. Daaraan gekoppeld is een vergunningstelsel voor kwesties als sloop, restauratie, verbouwing, verstoren of op een andere manier wijzigen van het monument. De landelijke, Indicatieve Kaart Archeologische Waarden schetst een beeld van het archeologische potentieel: plekken waar de trefkans groot is. De eveneens landelijke Archeologische Monumentenkaart bevat een overzicht per provincie van de vele tienduizenden vindplaatsen met een archeologische waarde, circa 13.000 in totaal. Hiervan heeft minder dan 14 procent een wettelijk beschermde status. Onder water zijn drie scheepswrakken wettelijk beschermd. Beide kaarten zijn instrumenten voor professioneel gebruik. Zodra archeologische monumenten een beschermde status hebben gekregen, mag er alleen worden opgegraven door organisaties met een rijksvergunning, die zich strikt aan de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie moeten houden.

Naast het Rijk spelen ook de provincies en gemeenten een rol. De provincies zijn verantwoordelijk voor de steunfunctie monumenten en archeologie. De VNG heeft de positie van de gemeenten op basis van de Wet op de archeologische monumentenzorg verduidelijkt met de handreiking *Verder met Valletta* (Alkemade et al. 2008) en een model-Erfgoedverordening. Gemeenten zijn sinds 1 september 2007 verplicht om in het kader van een nieuw bestemmingsplan de archeologische waarden in hun gebied te onderzoeken en tegen verstering te beschermen. Ze moeten daarbij rekening houden met de waarde die het Rijk en de provincies aan terreinen hebben toegekend. Aanvullend op deze bescherming van rijksmonumenten verbiedt de Erfgoedverordening om de bodem van een gemeentelijk archeologisch monument of een zogeheten 'archeologisch verwachtingsgebied' dieper te verstoren dan een door de gemeente te bepalen aantal

Lydia Jongmans

is senior beleidsmedewerker
cultuur en media bij de Vereniging
van Nederlandse Gemeenten

centimeters. Er zijn uitzonderingen mogelijk voor heel kleine gebieden. Dit alles betekent dat een gemeente bij concrete bouwplannen deskundig advies moet inwinnen en voorwaarden kan stellen. Om verstoring te vermijden moet de gemeente erop toezien dat er – op kosten van de verstoorder – een gedegen wetenschappelijk onderzoek komt en dat de archeologische vondsten veilig gesteld worden, in een provinciaal of gemeentelijk depot. Het Rijk verstrekt met ingang van 2013 echter geen bijdrage meer in de bestrijding van excessieve kosten hiervan.

Nauwelijks ruimte voor de inzet van burgers

Veel burgers willen graag archeologische onderzoeken en opgravingen doen. Langs deze weg zijn er bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed tal van voorwerpen en vindplaatsen aangemeld. Amateur-archeologen met een grote belangstelling voor de lokale geschiedenis lopen akkers af en volgen allerlei graafwerkzaamheden op de voet. Ongeveer 2200 van hen hebben zich aangesloten bij de AWN, de Vereniging van vrijwilligers in de archeologie, die meer dan twintig regionale afdelingen en werkgroepen met eigen activiteiten kent die over het gehele land verspreid zijn.

Professionals hebben hier zo hun vraagtekens bij. Veel amateur-archeologen zijn volgens hen schatgravers die zich weinig gelegen laten liggen aan de cultuurhistorische betekenis van hun activiteiten. De professionals vragen zich af hoe de individuele vrijheid van de amateurs zich verhoudt tot het belang van de kennis over het verleden: hun inzet kan kennis opleveren, maar ook verloren doen gaan. Het gaat in de archeologie immers niet uitsluitend om losse voorwerpen. Vondsten bevinden zich in een context van bodemsporen die veel kunnen zeggen over het verleden. Na onzorgvuldig zoeken is deze context vaak niet meer te reconstrueren en voor altijd verdwenen, vooral als er dieper dan de oppervlakte gezocht wordt.

We leven in een tijd van bezuinigen, een zich terugtrekkende overheid en een groter beroep op de zelfregulerende kracht van de samenleving. De huidige wettelijke bepalingen laten in het geval van archeologische monumenten nauwelijks ruimte voor de inzet van burgers. De vraag is of dit zo moet en kan blijven. Het zorgt ervoor dat er minder gebeurt dan wat er cultuurhistorisch wenselijk is. En het verhindert het verkrijgen van bekendheid en binding met de eigen omgeving.

Literatuur

Alkemade, M., W. Hessing en K. Kaptein (2008) *Verder met Valletta: handreiking voor de gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg (AMZ)*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.